

Міністерство культури і мистецтв України
Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв

КОЛЕКТИВНЕ МУЗИЧЕННЯ

хор

*Програма та методичні рекомендації
для інструментальних класів
початкових спеціалізованих мистецьких
навчальних закладів*

Київ 2003

ББК 85.315
УДК 78.087.68
К 60

Укладач: – Т.П. Павленко, заслужений діяч мистецтв України, художній керівник Зразкового дитячого хору «Співаночка», завідувача відділом музично-теоретичних дисциплін Білоцерківської дитячої школи мистецтв №1

Рецензенти: – Г.І. Захарченко, заслужена артистка України, доцент Київського Національного університету культури та мистецтв

– Л.А. Коваленко, викладач ДМШ №7 м. Києва, член ради секції хорової музики міського методичного об'єднання викладачів шкіл естетичного виховання

Відповідальний за випуск – Н.І. Смольська

Редактор – Б.Ю. Стронько

П 60 Павленко Т.П. Колективне музичення. Хор. –
Сімферополь. Видавництво «Палітра», 2003. – 30 с.

ББК 85.315
УДК 78.087.68

© Т.П. Павленко, 2003

© Державний методичний центр
навчальних закладів культури і
мистецтв України, Київ, 2003

Пояснювальна записка

Україна, ставши незалежною державою, потребує становлення не лише державницької економічної, політичної сфер, а й інтенсивного розвитку своєї національної культури. Цей розвиток повинен опиратися на міцний фундамент тих надбань, які сформувалися впродовж віків.

Україна в усі часи славилася співучістю. Національні співацькі традиції, сприятливий клімат створювали умови для розвитку хороших голосів. Національний хоровий спів завжди відігравав унікальну місію у справі духовного становлення народу і неодмінно виступав у ролі потужного і впливового явища в загальнонаціональній культурі.

На нинішньому етапі актуальним залишається осмислення і узагальнення наукового і практичного досвіду в дитячій хоровій творчості видатних хорових диригентів та пошуки нових організаційних та методичних форм, які б надали змогу продовжити і примножити увесь той досвід сьогодні.

Хор як предмет колективного музичення в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах є обов'язковою дисципліною на фортепіанному відділі, предметом за вибором на інших.

Враховуючи специфіку навчальних програм та самого навчання на фортепіанному відділі, зорієнтованих на камерну, класичну музику, хор тут неодмінно повинен стати органічним доповненням і продовженням загальнометодичного та педагогічного напрямку у вихованні юного піаніста і входити у цикл музично-теоретичних предметів. З огляду на це, варто було б наголосити на особливому зв'язку предмету "Хор" з уроками сольфеджіо. Так, обидва ці предмети мусять не просто взаємодоповнювати один одного, а гармонійно поєднуватися. Успішно досягти цього можна лише за умови викладання сольфеджіо на "хоровій основі".

Хор як навчальний предмет ставить перед собою мету розв'язання своїх специфічних завдань, стрижневим серед яких є:

1. Прищеплення та виховання любові до колективної творчості, зокрема хорового співу як найдоступнішого виду колективного музичення.
2. Формування в особистості дитини впевненості, взаєморозуміння, уміння підкорити свої інтереси колективній меті.
3. Розвинення вокального слуху як специфічного відчуття, яке координує роботу музичного слуху та звукоутворюючого апарату.

4. Розвиток загальних музичних здібностей дитини через музичної форми, стилю та музичного синтаксису і т.д.
5. Розвиток голосового апарату:
  - як необхідного фізіологічного процесу у формуванні міцної дихальної системи дитини;
  - як "інструменту" для відтворення того чи іншого хорового твору;
  - для профілактики і лікування деяких видів захворювань дихальних органів (астма, хронічні бронхіти) та заїкання. Зауважимо тут принагідно, що відомий лікар К. Бутейко радить при астматичному синдромі співати українські народні пісні протяжного характеру.

II. Методичні рекомендації

Вокально-хорову роботу необхідно проводити дуже поступово і послідовно. Спів у дитячому хорі тісно пов'язаний із віковими особливостями дітей від 7 до 15 років. Цей віковий період поділяється на три етапи.

I етап.

Хор 1-х класів (6-8 років)

Голосовий м'яз відсутній, спів фальцетом, велика вразливість голосового апарату, діапазон голосів обмежений: від "ре" першої октави до "ре" другої октави. Легеневі м'язи і діафрагма слабкі, тому категорично забороняється співати голосно, форсовано. Найкраще звучать голоси на середніх звуках діапазону, при природному неголосному співі. Дітям, які співають з якихось причин не чисто, пропонується певний час не співати з усім класом, а лише слухати. Слід пам'ятати, що діти молодшого віку не мають достатньо стійкої уваги, тому хормейстер повинен володіти великою педагогічною майстерністю, здатністю захопити дітей цікавими піснями, розповідями, артистизмом.

II етап.

Хор молодших класів — 2, 3, 4-х (9-11 років).

Формується голосовий м'яз, голоси зміцнілі. Розширюється діапазон хору: від "до" першої октави до "мі" другої — у 1-х голосів та від "до" першої октави до "ре" другої — у 2-х голосів. У цьому віді яскравіше проявляються тембральні забарвлення голосів. Це погребує від педагога обережності, щоб дитячі голоси передчасно не перейшли на грудне звучання. Тільки змішане звукоутворення дає можливість плавних регістрових переходів і рівності усіх звуків діапазону. Це передмутаційний період, але ще без гострих змін у голосі. У хорі молодших класів повинен бути не менше як двоголосний спів та епізодичне триголосся. Поділ на перші і другі голоси у молодших школярів досить умовний.

III етап.

Хор старших класів — 5, 6, 7, 8-х (12-15 років).

Це насамперед, мутаційний період, пов'язаний з різкими змінами у голосовому апараті. Діти повинні перебувати під пильним контролем педагога, неприпустиме перевантаження і втома голосового апарату. Хлопчикам під час мутації обмежити заняття співом, в окремих гострих випадках звільняти від співу. Діапазон 1-х голосів від "до" першої октави до "фа" другої; діапазон 2-х голосів від "сі" малої октави до "ре" другої. У хорі старших класів рекомендується триголосий спів. За рік бажано вивчити 8-10 творів, залежно від їхнього об'єму та складності.

III. Організація навчального процесу

Робота в хорових класах початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів проводиться згідно з програмами, затвердженими Міністерством культури і мистецтв України. На поточний навчальний рік педагог повинен скласти план роботи на кожне півріччя та мати поурочні плани, затверджені завідуючим відділом та навчальною частиною.

Навчальним планом передбачаються зведені релігійні, концертні виступи, звітні концерти, їх повинно бути не більше

- 3-4 для молодших хорів;
- 5-6 для старших хорів.

При оцінюванні досягнень учнів за семестр та рік педагог враховує поточну успішність, відвідування занять та участь у концертах.

IV. Охорона дитячого голосу

Протягом трьох етапів навчання дітей у хорових класах педагог повинен дбати про охорону дитячого голосу, а також навчити дітей берегти свій голосовий апарат. З цією метою потрібно систематично засвоювати найбільш важливі теоретичні та практичні відомості про

- будову голосового апарату;
- можливості голосового апарату дітей тієї чи іншої вікової групи;
- "критичні дні", коли дівчаткам-підліткам не варто перетомлювати голос;
- мутацію та особливості її гострого перебігу у хлопчиків і більш спокійного — у дівчаток;
- профілактику простудних захворювань голосового та дихального апарату: запобігання переохолодженню, одягання за сезоном і таке інше;
- контрольні обстеження дітей у лікаря-фоніатра та отоларинголога не менше одного разу на рік.

V. Виховання вокально-хорових навичок

Основні вокально-хорові навички, пов'язані з розвитком та охороною дитячого голосу:

1. Співацька установка.
2. Співацьке дихання.
3. Звукоутворення.
4. Розвиток внутрішнього слуху через вироблення правильного вокального тону.
5. Активізація артикуляційного апарата. Дикція.
6. Робота над хоровим строем та ансамблем.

I. Співацька установка

Залежність якості звуку від співацької установки в хорі. Правильна постава під час співу: випрямлені корпус, шия, голова; плечі злегка опущені, але не напружені.

При співі сидячи ноги ставляться на всю ступню, руки на колінах. При співі стоячи руки вільно опущені вдовж корпусу. Лише при такій установці забезпечуються найкращі умови для роботи дихальної та звукоутворюючої систем.

2. Співацьке дихання

Дихання — основа співу. "У співака, — відзначав видатний італійський співак Е. Карузо, — може бути найнадійніший слух і найкращі наміри, але якщо він не володіє диханням, він буде співати нечисто, або подаватиме нежиттєздатні, слабкі звуки".

Голосовий апарат, дихальна система, весь корпус співака є основою звукоутворення. Але першоджерелом звуку є дихання і воно має вирішальне значення для якості звуку.

У процесі навчання хормейстер повинен ознайомити дітей з трьома основними типами дихання:

1. Грудне або високе

При грудному диханні розширюється, головним чином, верхня частина грудної клітини. Зовнішні м'язи піднімають вгору плечі,

У швидких темпах співаки беруть дихання ротом. Але при найменшій нагоді потрібно навчитися брати дихання через ніс і рот. Тренування вдиху через ніс під час співу рекомендовано починати у повільних спокійних темпах.

Затримка дихання. Це важлива фаза не лише для співу, а й найкращий засіб у збереженні здоров'я. Лікарі давніх часів порівнювали вдих і затримку повітря з відкриванням вікон для вентиляції: чим ширше і триваліше відкриті вікна в кімнаті — тим краще вона провітриться, чим глибший вдих і тривала затримка повітря в легенях, тим краще освіжується кров. Але вокальна затримка повітря дуже коротка. Процес вдиху і затримка повітря підготовляють вокально-дихальний апарат до співу.

Видих. Це безпосереднє джерело співу. Під час видиху працюють легені, а діафрагма, дихальні м'язи пасивні. Співацький видих спокійний, економний, подовжений.

Усі дихальні вправи потрібно починати з видиху як чистника комфортного, спокійного вдиху. За видихом рефлекторно наступас дихальна пауза, після неї виникає необхідність знову вдихнути. У роботі з хором потрібно навчити дітей "ланцюжковому" диханню. Асоціативним шляхом можна допомогти дітям відчутти безперервну звукову лінію. Роботу над співацьким диханням у дилячому хорі варто проводити у процесі роботи над хоровими творами. Треба зауважити, що невміле проведення дихальних вправ може призвести до задишки та розрегулювання дихального рефлексу у дітей.

Робота над диханням і звукоутворенням завжди йдуть разом, і суттєво, яка за видом звукова атака використовується: м'яка, тверда чи придихальна.

При м'якій атаці голосові зв'язки змикаються на початку звукоутворення неповністю. Звучання м'яке, рівне, не форсоване, надовго зберігає голосовий апарат. М'яка атака звуку рекомендується для дитячих хорів як найефективніша.

Тверда атака небезпечна для співу, тому що провокує на форсоване голосне звучання. Рекомендується у крайніх випадках для усунення в'ялого звука.

Придихальна атака може бути використана лише для усунення напруженого, зажатого звука, бо при тривалому використанні у голосі з'являється хрипота.

3. Звукоутворення артикули цієї тадиції

З перших уроків педагогу слід звернути увагу дітей на особливість співацького звуку. Його формування відбувається через перебудову голосового апарату з мовної функції на співацьку, або з мовної форманти на співацьку. Форманта — це група посиленних обертонів (2100-3000 гц), які надають голосу дзвінкості, сріблястості, легкості.

Як правило, хори початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів є академічними за вокальним, репертуарним, тобто творчим спрямуванням. Вокальна робота націлена на заокруглене, компактне звучання голосних. При цьому характерне дещо витягнуте "в дудочку" положення губів. Рот відкритий більше ніж при розмові. Язик не повинен закривати гортань, а кінець його мусить прилягати до нижніх зубів. Звук повинен "обходити" корінь язика, щоб не чіпати його голосовим струменем. Звукоутворення потрібно здійснювати у положенні ротової порожнини та гортані як при позіханні: маленький язичок максимально піднімається вгору, що дає відчуття високого куполу у піднебінні, а корінь язика опускається донизу і максимально відкриває гортань. Далі звук направляє до коренів верхніх зубів, у верхній резонатор, концентрується у навколосових порожнинах. Тут він набуває остаточного тембрального забарвлення.

Артикуляція і дикція — важливий розділ вокально-хорової роботи. Її потрібно починати з мовної функції, щоб діти навчилися говорити м'яко, близько, ніби "на губах", без натиску на горло. Відомий український співак А. Міщуга зауважував, що "спів також є мова, тільки з подовженими складами і у відповідних музично-вокальних звуках".

Дикція — це чітка вимова приголосних, складів і слів. Приголосні звуки допомагають формувати голосні.

Приголосні діляться на три групи:

1. Дзвінки — "б", "д", "з", "ж", "с".
2. Глухі — "к", "н", "с", "т", "х", "ц", "ч", "ш", "щ".
3. Сонорні — "в", "л", "м", "н", "р".

Найзручніші для вокалу дзвінки приголосні. "Мистецтво — співу і мови, — зазначив видатний американський вчитель співу і дихання Л. Кофлер, — тісно пов'язані один з одним. Не можна культивувати голос, не культивуючи мови, і навпаки".

Як у мові, так і у співі потрібно добиватись активності артикуляційного апарату, його рухливості. На вокальних вправах необхідно відпрацьовувати кожну приголосну у поєднанні з різними

голосними. Так, для рухливості нижньої щелепи корисні склади "та", "да", "ай". Для заокруглення звуку і "боротьби" з відкритим звуком корисні вправи зі складами "му", "ку", "гу", "ко", "го", "мо", "ло", "лю". Світлого звучання допоможуть досягти вправи на "мі", "лі", "ні", "рі", "ме", "ле", "не", "ре". У роботі над хоровим твором, зокрема текстом, педагог повинен звертати увагу дітей на особливе дикційне правило, за яким приголосна приєднується до наступного складу:

Ук - ра - їна = У - кра - їна

Вес - ца = ве - сна

4. Стрій та ансамбль

Суть хорового строю найкраще визначив видатний хоровий диригент К. Пігров. Зокрема він наголошував, що "чистота інтонації — це наріжний камінь, на якому базується хорове мистецтво. Без неї не може бути й мови для створення художньо-повноцінного хору".

Стрій буває 2-х видів: *мелодичний* (по горизонталі партитури) і *гармонічний* (по вертикалі партитури).

Мелодичний стрій пов'язаний із умінням чисто інтонувати ступені ладу, окремі інтервали в музичному викладенні. *Гармонічний* стрій пов'язується з умінням співаків хору будувати інтервали в одночасному звучанні. У роботі з хором мелодичний і гармонічний стрій потрібно сприймати у взаємозв'язку один з одним.

Роботу над хоровим строєм варто починати з унісону. Звичайно у примарній зоні, тобто на зручних звуках середньої висоти, при не голосному співі. Потім поступово перейти до інтування півтонів і тонів. Діатонічні і хроматичні півтони або малі секунди інтонуються однаково. При співі вгору — близько, тупо. При співі вниз — якомога гостріше. Тони або великі секунди вгору інтонуються з тенденцією гостроти, а вниз — якомога нижче.

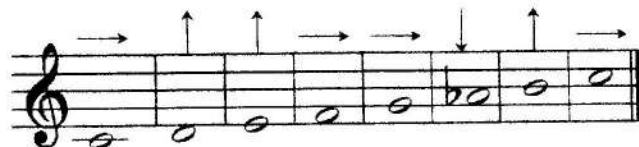
При співі малих і великих терцій виховується відчуття мажорного та мінорного ладу. В інтуванні терцій діють поради і засоби, що и при інтуванні секунд.

Особлива увага повинна приділятися співу ступенів мажорних і мінорних гам. У хорових класах варто мати таблиці-схеми інтування гам.

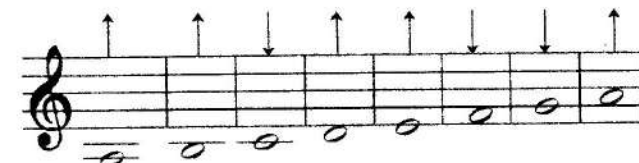
а) мажорна натуральна гама вгору і вниз:

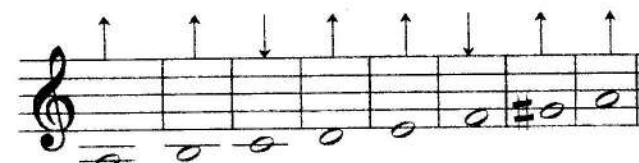
б) мажорна гармонічна гама вгору і вниз:

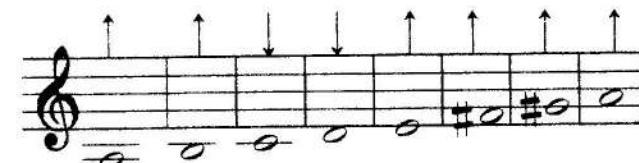
в) мінорна натуральна гама вгору і вниз:

г) мінорна гармонічна гама вгору і вниз:

д) мінорна мелодична гама вгору:

е) мінорна мелодична гама вниз:

У роботі над мелодичним і гармонічним строем при співі інтервалів є свої особливості. Так великі терції і сексти у співзвуччі співаються вужче, ніж у мелодії. Або ж чиста кварта і чиста квінта. У мелодії їх співати потрібно стійко, чисто і це не викликає особливих проблем. А в співзвуччі ці інтервали інтонуються дещо тупо. Ось чому навіть при добре вивчених хорових партіях при зведенні у загальне звучання обов'язково виникне необхідність коректування строю. Залежно від розташування гармонії кожний інтервал може проявляти якості функціональної перемінності, набувати різних інтонаційних відтінків.

На хоровий стрій впливають також й інші чинники хорової звучності, а саме: фактура твору, теситура, розташування акордів, метроритмічна структура, темп, нюанси, штрихи і таке інше.

Ансамбль у хорі розглядається як злитість, урівноваженість хорових партій. Для точної інтонаційної злагоди потрібно працювати не лише над загальним ансамблем, але й над окремими його складовими, частковими ансамблями, якими є ритмічний, вокальний, динамічний, гармонічний чи поліфонічний і таке інше, у залежності від художніх вимог даного твору.

Запорукою успіху в роботі над строем і ансамблями мають бути також поступовість у засвоєнні вокально-хорових навичок, правильний вибір творів, сприятливий психоемоційний клімат у дитячому хорі. Діти повинні навчитися контролювати свій спів, не виділятися у загальному звучанні і сприймати хор як єдиний організм.

VI. Вокально-хорові вправи

У роботі з дитячим хором академічного спрямування для швидкого оволодіння вокально-хоровими навичками потрібно користуватися спеціальними вправами. Нові вправи рекомендується вводити поступово, по мірі набуття вокального досвіду і згідно з віком дітей. На всіх етапах роботи з дитячими хорами потрібно поспішно впроваджувати вправи на розвиток і вдосконалення вокального слуху, який виробляється лише у процесі співу. Чистий тон або інтонування можливі лише за умови правильної вокальної постановки голосу. Отже, грамотний спів породжує правильну інтонацію, а не навпаки.

Усі розспівки доцільно розпочинати зі зручних звуків у примарній зоні. Найкраще, щоб вони були нисхідні на легато, при м'якій атаці звуку. Це дає можливість відчувати головне звучання,

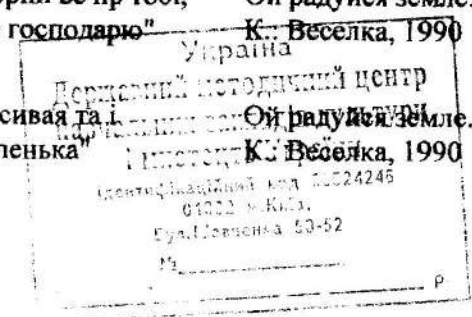
виробити високу звукову форманту без напруги і великих зусиль. Для відчуття головного резонатору корисні розспівки на "м", оскільки сонорна "м" сприяє прямому попаданню звука до носової та прилеглої до неї порожнини. Під час співу закритим ротом, зуби слід тримати розімкненими, співати ніби розкритим ротом при стулених губах. Відчувши головний резонатор на "м", переходимо до формування у тій само позиції усіх голосних. Вправи на всі види вокально-хорової роботи найкраще систематизовані у збірнику С. Крижанівського "Вправи для розспівування" (К.: Музична Україна, 1977).

VII. Орієнтовні програми
Програма для хору 1-х класів
Пісні з супроводом

Бах Й.-С.	"За рекою старий дом"	Хоровий спів. — К.: Музична Україна, 1979
Брамс Й.	"Петрушка"	Репертуар хорового класу ДМШ, вип. 1. — К.: Музична Україна, 1976
Дремлюга М.	"Пісня про школу"	Пісні для учнів 1-3 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1985
Дичко Л.	"Ромен-цвіт"	Співає великий дитячий хор. — К.: Музична Україна, 1987
Злотник О.	"Цвіт землі"	Співає великий дитячий хор. — К.: Музична Україна, 1987
Лисенко М.	"Пісня Лисички"	Пісні для учнів 1-3 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1985
Майборода П.	"А я у гай ходила"	Друзі хороші мої. — К.: Музична Україна, 1986
Моцарт В. А.	"Весення"	Репертуар хорового класу ДМШ, вип. 1. — К.: Музична Україна, 1976

М'ясков К.	"Ранкова" "Сонячні дощі" "Сопілочка" "Зайчиків сон" "Лісові барабанщики" "Одудова школа"	Лісові барабанщики. — К.: Музична Україна, 1989	Філіпенко А.	"Соловейко" "По малину в сад підем"	Співають малюки. — К.: Музична Україна, 1970
Павленко Т.	"Чому стоніжки босі" "Воронятковий буквар" "Дружить луг з ромашкою"	Шкільний берег. — Біла Церква: Барви, 2000	Філіпенко А.	"Веселий музикант" "Берізонька" "Збирай урожай"	Пісні для учнів 1-3 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1985
Рожавська Ю.	"Пісня жайворонка" "Пролісок" "Сон-трава" "Фіалка" "Ромашка"	Мій квітник. — К.: Музична Україна, 1972	Фільц Б.	"Морозець"	Пісні для учнів 1-2 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1990
<i>Пісні без супроводу</i>					
Степовий Я.	"Зозуля" "Зоре моя вечірня"	Пісні для учнів 1-2 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1990	Білоруська народна пісня	"Савка и Гришка"	Пісні для учнів 1-3 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1985
Степовий Я.	"Зимонько- Снігуронько"	Пісні для учнів 1-3 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1985	Українська народна пісня	"Ой джигуне, джигуне" "По дорозі жук, жук" "Вербовая дощечка" "Диви-диви"	Українські народні пісні для дітей в картинках. — К.: Музична Україна, 1989
Українська народна пісня	"Ой єсть в лісі калина" "Галя по садочку ходила" "Веселі гуси" "Ой на горі льон" "Котику сіренький" "Ой минула вже зима" "Як діждемо літа" "Вийди, вийди, сонечко"	Пісні для учнів 1-2 кл. ЗОШ. — К.: Музична Україна, 1990	Українська народна колядка	"Добрий вечір тобі, пане господарю"	Ой радуйся земле. — К.: Веселка, 1990
			Українська народна шедрівка	"Ой сивая та і зозуленька"	Ой радуйся земле. — К.: Веселка, 1990

Програма для молодшого хору

Одноголосся з супроводом

Вериківський М.	"Хор лісових дзвіночків" "А я в лісі гуляла"	А я у гай ходила. — К.: Музична Україна, 1978
Глінка М.	"Не щебечи, соловейку" "Гуде вітер вельми в полі"	Хоровой класс. — М.: 1988
Колодуб Ж.	"Весна"	Співає великий дитячий хор. — К.: Музична Україна, 1987
Степовий Я.	"Зоре моя вечірня"	А я у гай ходила. — К.: Музична Україна, 1978
Фільц Б.	"Тарасик"	Сонце в жменці. — Дрогобич, 2000
Фільц Б.	"Вийшли дітоньки на луг" "Під Новий рік" "На зеленому горбочку"	Жива криниця. — Тернопіль, 1998
Чайковський П.	"Мой Лизочек"	Чайковський П.И. Детские песни. — М.: Музыка, 1981
Шуберт Ф.	"Куда"	Хоровой класс. — М.: 1988

Двоголосся з супроводом

Бах Й.-С.	Менует	Композитори- классики — детям.- М., 1979
Бах Й.-С.	"За рекою старий дом"	Школа хорового пения. — М., 1986
Верьовка Г.	"Ой літає соколонько" (обробка)	Українські народні пісні для дітей. — К.: Музична Україна, 1986
Гайдн Й.	"Пастух"	Школа хорового пения. — М., 1986
Кос-Анатольський А.	"Учітеся, брати мої"	Зоре моя вечірня. — К.: Музична Україна, 1988
Моцарт В.А.	"Цветы"	Школа хорового пения. — М., 1986
М'ясков К.	"Сонячні дощі"	Лісові барабанщики. — К.: Музична Україна, 1989
Надененко Ф.	"А ми просо сіяли" (обробка)	Українські народні пісні для дітей. — К.: Музична Україна, 1986

Ревуцький Л.	"Іди, іди, дощичку" (обробка)	Українські народні пісні для дітей. — К. :Музична Україна, 1986	Соловйов Г.	"Їжак"	Співає великий дитячий хор. — К.: Музична Україна, 1987
Стеценко К.	"Тополя"	Хоровий клас і практика роботи з хором. — К.: Музична Україна. 1987	Філіпенко А.	"Карнавальна пісня"	Співає "Кантилена". — К: Музична Україна, 1987
Тансєв С.	"Горные вершины"	Композитори- классики — детям. — М., 1979			
<i>Двоголосся без супроводу</i>					
Фільц Б.	"Танок сорок" "Смерічка" "Люблю весну" "Доцик"	Любимо землю свою. — К.: Музична Україна, 1977	Барток Б.	"Я иду"	Хоровий клас. — М., 1988
Шевченко Ю.	"Що сказало сонце"	Нам потрібен мир. — К.: Музична Україна, 1986	Бах Й.- С.	"Ария"	Хоровий клас. — М., 1988
<i>Триголосся з супроводом</i>					
Завалішина М.	"Зірочки"	Співає "Кантилена" — К.: Музична Україна, 1989	Кодай З.	"Мій веселий пастушок"	Твори без супроводу для шкільного хору. — К.: Музична Україна, 1981
М'ясков К.	"Дзвінок"	Співає великий дитячий хор. — К.: Музична Україна, 1987	Українські народні пісні	"Тихо, тихо Дунай воду несе"	Українські народні пісні в обробці
Соколовський Ю.	"Подоланочка" (обробка)	Українські народні пісні для дітей. — К.: Музична Україна, 1986		"Чи я в лузі не калина була" "Приїхали три козаки" "Налетіли журавлі"	К. Стеценка. — К.: Музична Україна, 1980

	Триголосся без супроводу	
Борисюк К.	"Думи мої" (обробка С.Орфеева)	Зоре моя вечірняя. — К.: Музична Україна, 1988
Гладкий Г.	"Зоре моя вечірняя"	Зоре моя вечірняя. — К.: Музична Україна, 1988
Демуцький П.	"На вулиці дощ, дощ" (обробка) "Де ж ти був там, чорний баран" (обробка)	Українські народні пісні для дітей. — К.: Музична Україна, 1980
Козицький Ф.	"Веселка"	Українські народні пісні для дітей. — К.: Музична Україна, 1980
	"Грицю, Грицю до роботи" "А вже весна" "Ой піду я в сад гулять" "Зеленая ліщинонько" "Над річкою бережком" "Женчичок- бренчичок" "Вишні-черешні розвиваються" "Ой з-за гори кам'яної" (обробки)	Женчичок-бренчичок. — К.: Музична Україна, 1988

Соколовський Ю.	"Був собі журавель" (обробка)	Українські народні пісні для дітей. — К.: Музична Україна, 1980
Уманець В.	"Вийди, вийди Іванку" (обробка)	Українські народні пісні для дітей. — К.: Музична Україна, 1986
Українська народна пісня	"Ой на горі жито" (обробка Т. Павленко)	Веселковий дощ. — Біла Церква: Барви, 2000

**Програма для хору старших класів
Триголосся з супроводом**

Аркас М.	"Вечорниці"	Оперні хори. — К.: Музична Україна, 1984
Бізе Ж.	"Agnus Dei"	Твори для дитячого хору. — Х., 1996
Вівальді А.	"Gloria"	Сливає "Вогник". — К.: Музична Україна, 1990
Гречанинов О.	"Ноктюрн"	Поет "Дубна". — М.: Музыка, 1980
Данькевич К.	"Чорний крук" з опери "Богдан Хмельницький"	Хоровий клас і практика роботи з хором. — К.: Музична Україна, 1987
Дичко Л.	Частина з кантати "Травень" "Весела пісенька про весну" "Віхола"	Дитячі кантати. — К.: Музична Україна, 1983

Домінчен К.	"Марина"	Співає "Соловушко". — К.: Музична Україна, 1990
Каччині К.	"Аве Марія"	Твори для дитячого хору. — Х., 1996
Кириліна І.	"Ой там на вершечку" (обробка)	Співає великий дитячий хор. — К.: Музична Україна, 1987
Кравцов Т.	"Ой посіяв дід овес"	Збірка творів для дитячого хору. — Х., 1996
Леонтович М.	"Ой ти, сестрице"	Оперні хори. — К.: Музична Україна, 1984
Лисенко М.	"А вже весна"	Вибрані твори Лисенка. — К.: Музична Україна, 1964
Людкевич С.	"Гагілка"	Співає "Соловушко". — К.: Музична Україна, 1990
Майборода Г.	"Гаї шумлять"	Співає "Кантилена". — К.: Музична Україна, 1989
Майборода П.	"Гоголина баркарола"	Друзі хороші мої. — К.: Музична Україна, 1986

Триголосся без супроводу			Колодуб Ж.	"Де найкраще місце на Землі? "	Співає великий дитячий хор. — К.: Музична Україна, 1987
Банквері	"Віланелла"	Співає "Вогник".— К.:Музична Україна, 1990	Кошиць О.	"Колискова"	Співає "Соловушко".— К.: Музична Україна 1990
Бортнянський Д.	"Господи, силою твоєю"	Твори для дитячого хору. — Х., 1996	Леонтович М.	"Он з-за гори кам'яної" "Женчичок-бренчичок" "Ой сивая зозуленька" "Їхав козак на війноньку" "Дударик" "Вишні-черешні розвиваються"	Хорові твори Леонтовича. Женчичок-бренчичок. — К., Музична Україна, 1988
Дичко Л.	"Кружеляла ластівка"	Співає "Соловушко". — К.: Музична Україна, 1990	Лятошинський Б.	"Туча"	Поет. "Дубна". — М.: Музыка, 1980
Дичко Л.	"Нехай царствує" аранжування для триголосого хору автора	Бібліотека Спілки композиторів України	Лотті А.	"Miserere"	Хоровий клас і практика роботи з хором. — К.: Музична Україна, 1987
Захаржевський І.	"Колядка" (обробка)	Твори для дитячого хору. — Х., 1996	М'ясков К.	"Веснянка"	Хоровий клас і практика роботи з хором. — К.: Музична Україна, 1987
Кастальський А.	"Тобі співаємо"	Твори для дитячого хору. — Х., 1996	Мартіні Дж.	"Осінь"	Хоровий клас і практика роботи з хором. — К.: Музична Україна, 1987
Козак Є.	"Якби мені черевички"	Співає "Соловушко".- К.: Музична Україна, 1990			
Коломієць А.	"Іванчику-білоданчику" (обробка)	Співає "Соловушко".— К.: Музична Україна, 1990			

Некрасов О.	"Розкопаю я гору" (обробка)	Збірка творів для дитячого хору. — Х., 1996
Павленко Т.	"Веселковий дощ" "Вам за все спасибі, вчителі"	Веселковий дощ. — Біла Церква: Барви, 2000
Стасюк Т.	"Щедрик"	Свято хору, вип. 4. — К: Музична Україна, 1990
Степовий Я.	"Садок вишневий коло хати"	Співає "Соловушко". — К.: Музична Україна, 1990
Степурко В.	"Над Дніпровою сагою"	Рукопис
Фільц Б.	"Любіть Україну" "Де не глянь — колоски"	Хоровий клас і практика роботи з хором. — К: Музична Україна, 1987
Чембержі М.	"Вишня"	Співає "Соловушко". — К: Музична Україна, 1990
Чесноков П.	"Благослови, душе моя, Господа" "Душе моя" з "Літур- гії"	Співає дитячий хор, вип. 1. — К; Музична Україна, 1994

VIII. Висновки

Дана програма знайомить з основними розділами роботи педагога-хормейстера, містить пояснення до цих розділів, методичні рекомендації, що дає змогу більш повно осмислити мету і завдання хорового класу початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів.

Виховання юних музикантів повинно здійснюватися на кращих зразках вітчизняного та світового мистецтва. У програмі обов'язково мають бути твори українських класиків, твори сучасних українських композиторів, обробки українських народних пісень, твори зарубіжних композиторів-класиків. Втім, як це видно з програми, твори тут подані різні за ступенем складності, що дає змогу добирати кожному хормейстеру репертуар згідно з вокально-хоровою підготовленістю свого хору.

Такий підхід забезпечить не тільки ефективне набуття майстерності хорового співу, а й збагачення внутрішньої культури підростаючого покоління, без чого неможлива подальша гуманізація суспільства.

ЗМІСТ

I. Пояснювальна записка.....	3
II. Методичні рекомендації.....	4
III. Організація навчального процесу.....	5
IV. Охорона дитячого голосу.....	6
V. Виховання вокально-хорових навичок.....	7
1. співацька установка.....	7
2. співацьке дихання.....	7
3. звукоутворення, артикуляція, дикція.....	10
4. стрій та ансамбль.....	11
VI. Вокально-хорові вправи.....	13
VII. Орієнтовні програми.....	15
Програма для хору 1-х класів.....	15
Пісні з супроводом.....	15
Пісні без супровода.....	17
Програма для молодшого хору.....	18
Одноголосся з супроводом.....	18
Двоголосся з супроводом.....	19
Триголосся з супроводом.....	20
Двоголосся без супроводу.....	21
Триголосся без супроводу.....	22
Програма для хору старших класів.....	23
Триголосся з супроводом.....	23
Триголосся без супроводу.....	26
VIII. Висновки.....	29

Павленко Т.П.
Колективне музичення. Хор

Редактор Б.Ю. Стронько

Відповідальна за випуск
Н.І. Смольська

Художнє оформлення Бігуняк О.С.
Комп'ютерна верстка Бабенко В.С.

Підписано до друку 12.04.2003.
Формат 60x84/16. Папір Business.
Гарнітура Таймс.

Видавництво «Палітра»,
95017, м. Сімферополь, вул. Тургенева, 23
Тел./факс: (0652) 51-12-10
тел. (0562) 26-57-73